

ХОРИЗОНТИ БУДУЋНОСТИ

АНТРОПОЛОШКИ
И ДРУГИ НАУЧНИ ПРИСТУПИ

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Хоризонти будућности:
антрополошки и други научни
приступи

Уредници
Бојана Богдановић
Кристијан Обшуст

Нови Сад – Београд, 2023.

Horizons of the future:
anthropological and other scientific
approaches

Editors
Bojana Bogdanović
Kristijan Obšust

Novi Sad – Belgrade, 2023

Издавачи:

Архив Војводине
Етнографски институт САНУ

Главни и одговорни уредници:

др Небојша Кузмановић
проф. др Драгана Радојичић

Уредници:

др Бојана Богдановић
Кристијан Обшуст, Мср

Уредник Монографских издања Етнографског института САНУ:

др Лада Стевановић

Уређивачки одбор Монографских издања Етнографског института САНУ:

проф. др Драгана Радојичић; др Јадранка Ђорђевић Црнобрња; др Младена Прелић;
др Милош Рашић; др Милеса Стефановић-Бановић; др Биљана Анђелковић; др
Магдалена Штандара; проф. др Душко Петровић; проф. др Ана Сара Луначек
Брумен; др Луције Ухликова; др Хелена Тот; проф. др Лидија Радуловић

Рецензенти:

Проф. др Бојан Жикић
Др Луције Ухликова
Др Срђан Радовић

Лектура:

Весна Смиљанић Рангелов

Превод на енглески:

Емина Јеремић Мићовић
Аутори

ИСБН: 978-86-7587-120-0

The Publishers:

Archives of Vojvodina

Institute of Ethnography of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Editors in chief:

Dr. Nebojša Kuzmanović

Prof. Dr. Dragana Radojčić

Editors:

Dr. Bojana Bogdanović

Kristijan Obšust, Msc

The Institute of Ethnography SASA Monographic Publications Editor:

Dr. Lada Stevanović

The Institute of Ethnography SASA Monographic Publications Editorial team:

Prof. Dr. Dragana Radojčić, Dr. Jadranka Đorđević Crnobrnja; Dr. Mladena Prelić;

Dr. Miloš Rašić; Dr. Milesa Stefanović-Banović; Dr. Biljana Anđelković; Dr. Magdalena

Sztandara; Prof. Dr. Duško Petrović; Prof. Dr. Ana Sarah Lunaček Brumen; Dr. Lucie

Uhliková; Dr. Heléna Tóth; Prof. Dr. Lidija Radulović

Reviewers:

Prof. Dr. Bojan Žikić

Dr. Lucija Uhlikova

Dr. Srđan Radović

Proofreading:

Vesna Smiljanić Rangelov

Translation into English:

Emina Jeremić Mićović

Authors

ISBN: 978-86-7587-120-0

ХОРИЗОНТИ БУДУЋНОСТИ:
АНТРОПОЛОШКИ И ДРУГИ НАУЧНИ ПРИСТУПИ
Зборник радова

HORIZONS OF THE FUTURE:
ANTHROPOLOGICAL AND OTHER SCIENTIFIC
APPROACHES
Collection of papers

Нови Сад - Београд, 2023.

Садржај / Content

Реч уредника	11
Editors' Introduction	14

ПРОЛЕГОМЕНА / PROLEGOMENON

Бојана Богдановић

Кратак осврт на концепт будућности у антропологији	19
--	----

АНТРОПОЛОГИЈА (У) БУДУЋНОСТИ / ANTHROPOLOGY OF/IN THE FUTURE

Dan Podjed

Anthropology at a Crossroads	31
------------------------------------	----

Sanja Potkonjak

(Ra)stvaranje будућности: antropološki programi u kriznim vremenima	51
--	----

АНТРОПОЛОГИЈА И ДИГИТАЛНИ СВЕТ / ANTHROPOLOGY AND THE DIGITAL WORLD

Rea Kakampoura & Aphrodite-Lidia Nounanaki

Studying memes on social media: the case of memes for the pandemic of COVID-19 on Greek social media	71
---	----

Ana Banić Grubišić

#ustanakzaopstanak – putevima hešteg etnografije u potrazi za digitalnim manifestacijama ekološkog aktivizma u Srbiji	99
--	----

Sonja Žakula

It's like an episode of Black Mirror: how the Internet became a capitalist hellscape	121
---	-----

**АНТРОПОЛОГИЈА И НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ /
ANTHROPOLOGY AND NEW TECHNOLOGIES**

Teodora Todorić Milićević

Odgovor humanističkih nauka na nove tehnologije:
da li će mašinsko učenje promeniti časove jezika i književnosti? ... 141

Sonja Radivojević

O ljudsko-tehnološkim odnosima iz antropološke perspektive –
promišljanja na preseku prošlosti i budućnosti 159

**АНТРОПОЛОГИЈА ЖИВОТНОГ ОКРУЖЕЊА /
ANTHROPOLOGY OF THE ENVIRONMENT**

Гордана Благојевић

Вода као огледало екоантрополошких односа:
случај општине Бабушница. 185

Jelena Ćuković

Životna sredina u eko-aktivističkim narativima 203

**АНТРОПОЛОГИЈА ИЗМЕЂУ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ /
ANTHROPOLOGY BETWEEN THEORY AND APPLICATION**

Lidija Vujačić

Homo consumens i Homo mediatas – kritički osvrt 223

Suzana Ignjatović

Nove reproduktivne prakse iz antropološke perspektive:
od „veštačkog života“ do kosmopolitske biosocijalnosti 237

Нина Аксић

Будућност народне традиције – поглед из перспективе
дечје антропологије 257

Индекс аутора 281

Index of Authors 283

Нина Аксић

Етнографски институт САНУ, Београд

nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

Будућност народне традиције – поглед из перспективе дечје антропологије*

Нови миленијум доноси и нове погледе како на прошлост тако и на садашњост и будућност. Сходно реченом, циљ истраживања биће да испита колико су нове генерације деце – деце која похађају од 1. до 4. разреда основне школе – заинтересована за традиционалну културу, а која им је доступна углавном путем традиционалних медија, највише кроз различите публикације. Такође, у складу са њиховим интересовањима, циљ је и да се сазна да ли би више обраћали пажњу на овакве садржаје ако би им они били доступни путем различитих игрица на таблетима и/или паметним телефонима. Иако након деведесетих година XX века почиње ревитализација традиције, тек од краја друге деценије XXI века, са оснивањем бројних издавачких кућа које имају своја одељења за децу, примећује се пораст интересовања за штампање различитих публикација са садржајем елемената народне традиције, па ће се у раду дати кратак осврт на теме којима се бави та литература. С обзиром на то, данас постоје бројне сликовнице и дечје књиге мањег обима, као и бојанке. Од 2010. године у ниже разреде основних школа уведен је и изборни предмет *Народна традиција*, те ћемо на основу мишљења деце о том предмету настојати да сагледамо и пружимо што целовитију слику која се односи на важност, начин представљања, као и на занимљивост народне традиције за нове генерације. Предложимо и нове начине на које би се генерацији Z (деца рођена од 2007. године до данас) могло представити богатство народне традиције и побудити њихово интересовање за бављење етнологијом и антропологијом у будућности.

Кључне речи: медији, деца, народна традиција, XXI век, садашњост, будућност

* Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број: 451-03-47/2023-01/200173, од 3. 2. 2023.

The future of folk tradition: a view from the perspective of children's anthropology

New millennium, new views on both the past and the present, and thus the future, have been noticeable. The aim of the research will be to examine how much new generations of children attending the 1st to 4th grade of primary school are interested in traditional culture, that is, that segment of it which concerns the custom's practice and former life in the countryside, which is available to them mainly through traditional media, and mostly through various publications. Also, in accordance with their interests, the goal is to find out whether they would pay more attention to such content if they were available through various games on tablets and smartphones. Although after the nineties of the twentieth century, the revitalization of tradition began, since the end of the second decade of the XXI century, with the establishment of numerous publishing houses that have their own departments for children, there is an increase in their interest in printing various publications containing elements of folk tradition, so the paper will give a brief overview of the topics covered in this literature. Given that, today there are numerous picture books and children's books of small size with and without tasks, as well as coloring books. Since 2010, an elective subject has been introduced in the lower grades of primary schools as a compulsory subject - *Folk tradition*, and with the help of children's opinions on this subject, they will try to see and to some extent create an overall picture that refers to the importance, manner of presentation, as well as the interest of folk tradition for these new generations. We will also suggest new ways in which Generation Z (children born from 2007 until today) could be introduced to the richness of folk tradition and be interested in perhaps future work in ethnology and anthropology.

Key words: the media, folk tradition, XXI century, present and future.

*Традиција је нешто што је било давно
и људи хоће то да сачувају да се не мења баш много.
Традиција је добра.
(дечак, први разред, СЂ8)*

Са почетком новог миленијума приметни су нови погледи како на прошлост тако и на садашњост, па самим тим и на будућност. Убрзан развој друштва, поред осталог, исказује се и у технолошком смислу. Чини се да је убрзан развој технологије донекле утицао на неразумевање прошлости, па сходно томе и традиционалног наслеђа код

млађих генерација. Модерне технологије, као и модерни медији постали су део свакодневице нових (млађих) генерација, док се традиционални медији као што су часописи, новине, па чак и књиге, а чини се све више и радио и телевизија, потискују из живота ове популације.

Због увида у овакве прилике, а и из личних афинитета и искуства родитеља, желели смо да испитамо значај, разумевање и заинтересованост деце млађег школског узраста (1–4. разреда основне школе) за српску народну традицију. У претходно наведено упутила нас је претпоставка о посредним начинима путем којих деца стичу знања о народној традицији, као што су медији, непосредно окружење и/или школски програм (в. Bogdanović 2022). Фокус нам је био, пре свега на општој заинтересованости за традиционалну културу, односно онај њен сегмент који се тиче обичајне праксе и некадашњег живота на селу – народно градитељство, одевање, игре, занати и др., а затим и на (не)пријемчивости медија и начина на који им се она представља. Кроз истраживање смо дошли до закључка да је народна култура деци углавном представљана, поред онога у оквиру породице, путем традиционалних медија, а највише кроз различите публикације – сликовнице, књиге, уџбенике, бојанке и сл. У складу са интересовањима деце, а увидом у овакав вид доступности информација које су у вези са народном традицијом, циљ нам је био и да сазнамо да ли би деца више обрађала пажњу на овакве садржаје ако би им они били доступни путем различитих игрица на таблетима и/или паметним телефонима, компјутерима, интернет платформама које они посећују, као и друштвеним мрежама или би им пак више пажње привукла интерактивна предавања, практичне игре и музејске поставке њима прилагођене. Жеља нам је била да након испитивања деце, родитеља и учитеља, покушамо да понудимо и неколика решења за инкорпорирање елемената народне традиције у различите школске предмете, свакодневне активности и др., будућим припадницима генерације Z (деца рођена од 2007. године до данас), а што би свакако било прилагођено, тј. у складу са њиховим начином живота и размишљања.

У раду ћемо представити закључке до којих смо дошли током полуструктурираног интервјуа, као и анкете „папир-оловка“, а кроз комуникацију са децом и њиховим родитељима, и учитељима београдске Основне школе „Ослободиоци Београда“. Теренско истраживање обављено је у току прве половине 2022. године. У истраживању

је учествовало двадесеторо деце која су у том тренутку похађала 1. и 2. разред основне школе, а са њима су вршене анкете „папир-оловка“ у којима су им родитељи помагали да запишу одговоре. Поред деце у интервјуима и анкетама учествовало је и двадесеторо родитеља, као и четворо старије браће и сестара који су у нижим разредима похађали предмет Народна традиција. Полуструктурирани интервју обављен је и са три учитељице, од којих је само једна предавала предмет Народна традиција. Сви искази саговорника ћака ће у тексту бити обележени скраћеницом „СТЂ“, док ће скраћеницом „СР“ бити означени искази саговорника родитеља.

Како бисмо лакше структурирали аналитичку методологију, пре свега, били смо вођени двама дефиницијама. Једном, која се односи на традицију уопште, која је садржајна и уклапа се у оно што називамо народном традицијом:

Традиција, процес усменог и писаног преношења и одржавања норми, вредности, идеја, знања, образаца понашања и вредновања проистеклих из стварне и замишљене прошлости. Појам обухвата историјско памћење и колективно сећање припадника заједница и друштвених група, које повезује генерације и појединце, што се уобичајено изражава синтагмама *с колена на колена, од нараштаја до нараштаја, од поколења до поколења*. У ширем значењу и свакодневной употреби, традиција подразумева уобичајене и устаљене поступке који образују ритуалне и симболичке комуникације. Употреба традиције се заснива на елементима који се преносе из прошлости и чувају у садашњости, обликованим путем процеса конструкција, реконструкција и имагинација. (Lukić-Krstanović 2017, 406).

Друга се односи конкретно на народну културу и ставља је у контекст села и дугог трајања, али и преношења као такве у данашње време, као да је непромењена, нежива, што се скоро у потпуности уклапа у поимање традиције како деце тако и њихових родитеља:

Парадигма *народна култура*, надовезујући се на изворност, најчешће се представља као еквивалент сеоској култури, лоцираној у 19. век и почетак 20. века. Историјски верификована стварност, са романтичарским призвуком, конструисана је у низу *фолклор-народ-село*, што је савременим тумачењима олакшало посао, те је једноставно пренесена у 21. век. (Lukić-Krstanović 2006, 191).

Да деца везују народну традицију за нешто што је дугог трајања, што се дешавало у давна времена, али и што се „преноси с колена на колена“, али и да је скоро у потпуности, само на једноставнији начин описана претходна, стручна дефиниција појма традиција, сведоче нам одабрани дечји искази:

1. У прву групу спадају искази у којима је традиција описана уопште, као нешто трајно, што се наслеђује:

Традиција је за мене оно што се преноси с генерације на генерацију или с колена на колена (СЂ1).

Традиција је кад неко нешто смисли (нпр. да игра коло), па онда касније сви то научимо (СЂ2).

То је нешто што је било и што су људи радили а сад не (СЂ3).

Традиција је оно што су наши преци радили, а ми сада исто то настављамо (СЂ4).

2. У другу групу спадају искази у којима је традиција повезана искључиво са празновањем празника или спровођењем обичаја:

Традиција су празници (СЂ5).

Традиција је кад имаш неки дан који ти је веома важан па га славиш (СЂ6).

Традиција су обичаји који се преносе с колена на колена (СЂ7).

У анкети смо деци поставили питање и шта је за њих народна ношња, јер смо сматрали да је то један од појмова који им је релативно познат. Према исказима се испоставља да је народна ношња за њих далек појам, у већини случајева и неповезан са живом народном традицијом, већ скоро искључиво везан за културно-уметничка друштва, као костим који се користи током играња кола:

1. Општа одредница народне ношње као нечега старог, што је из народа и што је везано за давна времена среће се на следећи начин у дечјим исказима:

Народна ношња је нешто што се носило давно. Није да ми се пуно свиђа, а није ни да ми се не свиђа уопште. У народној ношњи је било превруће (СЂ8).

Народна ношња је нешто што од нашег народа потиче вековима уназад (СЂ7).

Традиционална ношња је одећа коју су носили раније људи (СЂ9).

2. Повезаност народне ношње са играњем кола, тј. културно-уметничким друштвима и њиховим „фолклорашима“, приметна је у следећим исказима:

Народна ношња је оно што фолклораши облаче (СБ10).

Народна ношња је одећа која се носи када се игра коло (СБ5).

Народна ношња је одећа једног народа, она што носе фолклораши (СБ4).

Механизми упознавања са традицијом

1. Учење у породици

Ако знамо да се у периоду детињства „људска јединка физички и психолошки развија, формира сопствену личност, стиче знања о свету који је окружује, овладава знањима и вештинама неопходним за опстанак и усваја друштвено пожељне облике понашања у друштвеној заједници“ (Krel 2017, 46), прве представе о народној традицији морамо тражити у породици. Тако су нам, пре свега, испитаници били родитељи, а о томе да смо истраживање започели од *правог* почетка сведочи и следећи родитељски исказ:

Увек сам за то да се традиција одржи и да се деца што више упознају са традицијом ових простора. Било би дивно да се више с њима ради на том плану, мада вероватно већина знања долази из породице (СР1).

Из коментара које смо добили од испитаних родитеља можемо закључити да деца прва сазнања о народној традицији добијају у оквиру породице, али да се она односе скоро искључиво на начине празновања одређених, углавном верских празника, као што су Бадњи дан односно Бадње вече и Божић, Ускрс и крсна слава (често означена као бабина и дедина слава), а поред њих су ту и Нова година и Детињци, Материце и Оци. Ретке су породице у оквиру којих се празнују и други празници, а неки од њих су, као изузетак, породица у којој је један родитељ Рус, па тако они празнују и имендан: *идемо у цркву, слављеник се причести; понекад направимо колач у част и славу Светога (СР2)*, а обележавају и *две-три преславе*. Једна породица празнује и Ђурђевдан, иако јој то није крсна слава: *Умивамо се*

водом са пуно цвећа (CP3), а понеке породице обележавају и Врбицу: *Плетемо венчиће, идемо у цркву; На Врбицу идемо у цркву да плетемо венчиће и да купимо звонце* (CP4). Један од одговора био је и да се прославља, тј. посећује Смедеревска јесен, која се за Смедеревце очигледно сматра већ традиционалном манифестацијом, па и неком врстом празника. Деца која имају бабе и деде у мањим местима или селима, често су боље упућена у обичајну праксу, макар она била и модификована, па неретко и сажета: *На Бадње вече обично присуствујемо паљењу бадњака и „прангијању“* (CP5). Потврду нашег закључка да су деца која имају на селу баке и деке више упозната са народном традицијом представља и следећи родитељски коментар: *О ношњи и народним играма обично сазнајемо на неким сеоским вашарима* (CP6).

Начини празновања и број празника, па и њихова врста (верски или други календарски празници) разликују се од породице до породице, а узроковани су верским опредељењем, јачином верске оријентисаности, традиционалношћу подручја са ког потичу родитељи и њиховим односом према наследним традиционалним вредностима.

Важно је нагласити да смо након испитивања закључили да се народна традиција уско везује за верску традицију и према мишљењу испитаника, углавном се на верску традицију и односи. Дакле, родитељи су на питање које празнике празнују одговарали да празнују најчешће Божић, Ускрс и крсну славу, углавном се придржавајући обреда који су у складу са црквеним начином празновања.

2. Народна традиција у школи

Међу првим сусретима са елементима народне традиције, поред оних у породици, издвајамо и предшколске установе. Деца која су похађала ове установе, углавном су упозната са понеким обичајем везаним за Божић и Ускрс, као и са неким занатима, песмама и играма, јер „васпитачи реализују активности и пројекте где ‘путују кроз време’, или се упознавају са старим традиционалним играма“ (Mesaroš Živkov & Markov 2020, 61). Добра пракса рада са децом овог узраста представља прилагођеност, интерактивност, практичност и учење и сазнавање на деци забаван начин, па се тако васпитачи, уз искуство, али и неколике „књижице“ за васпитаче, сналазе и прилагођавају

дечјим потребама. Поред цртања, бојења, прављења различитих ус-кршњих украса и бојења пластичних, картонских и др. јаја, ткања на малим, ручним разбојима, учења божићних и различитих народних песама, дечјих кола, традиционалних друштвених игара (арјачкиње барјачкиње, ласте пролаз’те, скок удаљ, ћораве баке и др.), деца неретко одлазе у занатске радње које су им данас доступне и упознају се са различитим занатима као што су обућар, пекар и др., а онда им се помало исприча или покажу слике како је то некада изгледало. Ова пракса се показала као изузетно добра и пријемчива код деце предшколског узраста, која у том периоду имају и највећу моћ упијања знања и вештина. Кроз елементе народне традиције, посебно традиционалне игре са певањем и покретом, деца развијају моторику, памћење, говор, социјализују се и др.¹

Темом инкорпорације и заступљености народне традиције у предшколском узрасту и млађем школском узрасту, када су „искуства и утисци које деца доживе (...) трајнији у односу на оне који се стичу касније током школовања или живота уопште“ (Sudzilovski, Ćalić & Ivanović 2012, 255), највише су се бавили педагози, тј. васпитачи и учитељи са становишта педагогије, методике и дидактике.² Према циљевима и задацима „програма образовања и васпитања за млађе разреде основне школе“ (Sudzilovski, Ćalić & Ivanović 2012, 255-256), теме из народне традиције бивају нит која повезује све предмете у овим разредима, поготову када имамо у виду да је *Правилником из Закона о основама образовања и васпитања* прописано „развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске народне традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина“.³ Ипак, након неколико истраживања, а према закључцима до којих су педагози долазили, народна традиција је најзаступљенија у предмету Музичка култура, а затим и у предмету Природа и друштво, док је према мишљењима учитеља испитиваних за потребе помињаних истраживања, у осталим предметима недовољно заступљена. Према М. Ђалић, основни мотив за учење о народној традицији кроз предмет

¹ Више о инкорпорацији народне традиције у предшколски програм и њеном значају за развој деце предшколског узраста видети у: Mesaroš Živkov & Markov 2020.

² Више о народној традицији у школи видети у: Sudzilovski, Ćalić & Ivanović 2012, Ćalić 2011. и Marjanović i dr. 2019.

³ *Pravilnik o nastavnom planu za prvi, drugi, treći i četvrti razred i nastavnom programu za treći razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja* (2005); *Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja*, br. 62/03, 64/03, 58/04 i 62/04. 2005.

Природа и друштво јесте да ученици преко оваквих садржаја науче о својем пореклу и прошлости.⁴ Може се закључити да је од народне традиције, најзаступљенији елемент народна музичка традиција (песме и игре).⁵ У овоме се огледа потреба веће корелације међу предметима,⁶ тј. повезаности елемената народне традиције који се неминовно обрађују и у другим предметима, али у мањој мери и можда не на адекватан, тј. привлачан начин новијим генерацијама деце. Ипак, не смемо занемарити истраживања која указују на заступљеност традиционалних игара (друштвених и оних са певањем) у предшколском и раном школском узрасту, пре свега кроз предмете физичко и музичко васпитање, које поред развијања љубави према традицији, посебно доприносе моторичком развоју деце, затим лакшем учењу деце у инклузивним установама, развоју стваралаштва код деце и др.⁷

Када је реч о основношколском узрасту, од 2003.⁸ до 2020. године у школама се, од првог до четвртог разреда изучавао изборни предмет Народна традиција који су бирали учитељи. Планом и програмом био је предвиђен један час недељно, што је укупно тридесет и шест часова током школске године. Циљеви и задаци овог предмета у нижим разредима основне школе, нпр. када су занати у питању, мада се може применити и на друге области народне традиције, били су „упознавање традицијских заната у окружењу, стицање елементарних знања о појединим занатима, упознавање са фолклорним веровањима као пратећим формама традицијских заната, упознавање карактеристичних обичајно-обредних облика понашања везаних за одређене традиционалне занате, схватање значаја чувања и неговања традиционалних заната“, а све то кроз „увођење најмлађих нараштаја кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције“ што је један „од начина да се спречи убрзано одумирање многих важних елемената традицијске културе и њихов нестанак из праксе, тј. из самог живота“ (Pekić 2011a).

⁴ Више видети у: Ćalić 2011.

⁵ О народној музичкој традицији у школи више видети у: Pavlović & Cicović-Sarajlić 2013 и Ćalić 2011.

⁶ Више о овоме видети у: Sudžilovski, Ćalić & Ivanović 2012.

⁷ О овоме више видети у следећим радовима: Marjanović и др. 2019; Mesaroš Živkov & Pavlov 2018.

⁸ Више видети: *Pravilnik o nastavnom planu za prvi, drugi, treći i četvrti razred i nastavnom programu za treći razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja* (2005). *Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja*, br. 62/03, 64/03, 58/04 и 62/04. 2005.

Уџбеници за овај предмет „директно уводе ученике у активности ревитализације традиције непосредним упознавањем материјалне и духовне културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу“ (Mesaroš Živkov & Markov 2020, 62). Током истраживања смо наишли на уџбенике шест издавачких кућа – Завод за уџбенике, Атос, Едука, Пчелица, БИГЗ и Народна књига. Детаљно смо се упознали са садржајем уџбеника за сва четири разреда прве две издавачке куће, док смо за преостале четири, онлајн истраживањем наишли на изглед насловне стране, понегде садржај и друге основне податке. За неке издавачке куће, на интернету смо пронашли податке за уџбенике сва четири разреда, док смо за друге пронашли само за понеки разред. Оваква ограниченост података условљена је тиме да поједине издавачке куће нису издале уџбенике за све разреде, а неки уџбеници су повучени, јер предмет више не постоји у школама. Аутори свих уџбеника су педагози, етнологзи, наставници разредне наставе (учитељи). Из поменутог разлога представимо темељније теме уџбеника прве две издавачке куће, њихове називе и ауторе:

1. Издавачка кућа Завод за уџбенике, ауторке Силвија Перић и Вилма Нишкановић

А) „С колена на колена. Народна традиција за први разред основне школе“. 2005.

Већ у самом наслову уџбеника примећује се основна парадигма у вези са традицијом, која је и према нашим истраживањима најизраженија код деце, а то је преношење традиције са генерације на генерацију. У уџбенику за први разред обрађују се теме у вези са породичним стаблом и уопште са улогом породице у неговању народне традиције, као првог и базичног васпитача и преносиоца знања и искустава. Поред ових тема обрађују се и теме везане за три највећа верска празника у српској традиционалној култури – Божић, Васкрс и школска слава Свети Сава.

Б) „Свуда пођи, кући дођи. Народна традиција за други разред основне школе“. 2006.

Како се и из наслова уџбеника примећује, у другом разреду се обрађује тема становања од првих места за становање до модерних стамбених објеката, хронолошки.

В) „Све, све, али занат. Народна традиција за трећи разред основне школе“. 2006.

Четрдесет традиционалних заната представљено је у уџбенику за трећи разред на интересантан начин, уз помоћ прича и песама, као и народних умотворина, а све то разврстано према сировинама које су заступљене у одређеним занатима.

Г) „Друмом ходиш, водом бродиш. Народна традиција за четврти разред основне школе“. 2006.

Један од рецензената за овај уџбеник јесте и др Бојан Жикић, етнолог и антрополог. Уџбеник се састоји из неколико лекција са сасвим различитим темама – о детињству, о инструментима, о транспорту, о свадби и др.

2. Издавачка кућа Атос, ауторке Марина Вићентијевић, Весна Анђелић и Весна Ерић, уз стручне консултације етнолога и антрополога Виктора Бејатовића

А) „Народна традиција. Радна свеска за први разред основне школе“. 2012.

У уџбенику / радној свесци представљене су игре и играчке, јесењи радови, бројни календарски празници, биљке, ручни радови, одевање и др. Водич кроз уџбеник / радну свеску је једна бака.

Б) „Народна традиција. Радна свеска за други разред основне школе“. 2012.

У овом уџбенику / радној свесци народна традиција представљена је кроз учење о биљкама, градњи и типовима кућа и окућница, мушким и женским пословима, насељима.

В) „Народна традиција. Радна свеска за трећи разред основне школе“. 2012.

Овај уџбеник / радна свеска посвећена је занатима који су разврстани према сировинама.

Г) „Народна традиција. Радна свеска за четврти разред основне школе“. 2012.

У овом уџбенику / радној свесци народна традиција је представљена кроз упознавање са традиционалним облицима транспорта и транспортних средстава, народном музиком и инструментима, носиоцима народне традиције као што су друштва и установе које се баве чувањем и неговањем народне традиције и др.

3. Издавачка кућа Едука.⁹

- А) „Народна традиција. Ковчежић моје баке. Уџбеник за први разред основне школе“, ауторке Слађана Миловановић и Ивана Јухас. 2008;
Б) „Народна традиција. Моја кућица моја слободица. Уџбеник за други разред основне школе“, ауторке Слађана Миловановић и Ивана Јухас. 2008;
В) „Народна традиција. Сваки занат је златан. Уџбеник за трећи разред основне школе“, ауторке Слађана Миловановић и Ивана Јухас. 2011;
Г) „Народна традиција. Уџбеник за четврти разред основне школе“, ауторка Слађане Миловановић. 2007.

4. Издавачка кућа Пчелица.¹⁰

- А) „Народна традиција : радна свеска за први разред основне школе“, ауторке Стајка Рајић и Ивана Станковић. 2017;
Б) „Народна традиција : радна свеска за други разред основне школе“, ауторке Стајка Рајић и Ивана Станковић. 2017;
В) „Народна традиција: радна свеска за трећи разред основне школе“, ауторке Станка Рајић и Ивана Станковић. 2017;
Г) „Народна традиција : радна свеска за четврти разред основне школе“, ауторке Станка Рајић и Ивана Станковић. 2017.

5. Издавачка кућа БИГЗ.

- А) „Народна традиција : бака ми је причала : уџбеник за први разред основне школе“, ауторка Тања Гулдовић. 2007.

6. Издавачка кућа Народна књига.

- А) „Народна традиција. Приче наших предака. Уџбеник са радном свеском за четврти разред основне школе“, ауторка Тања Гулдовић. 2007.

Из приложеног можемо закључити да су уџбеници Завода за уџбенике привлачнијег наслова и илустрација на корицама које добро документују теме сваког уџбеника, док су унутрашњи дизајн и методичка решења прилагођенија деци у уџбеницима издавачке куће Атос. Садржајно, пре свега у смислу методологије, уџбеници Завода боље су конципирани од Атосових уџбеника, који садрже обиље информација у једном уџбенику, по неколико сасвим различитих тема које су

⁹ Више видети: Eduka prijatelj škole 2022.

¹⁰ Више видети: Pčelica sa knjigom od rođenja 2021.

неповезане, те на тај начин делују конфузно, преобимно и збуњујуће за децу. Ипак, предност Атосових уџбеника јесте у томе што су запро- во у питању радне свеске, које су привлачније у дизајнерском смис- лу и прилагођеније су млађим узрастима, јер свака лекција на крају поседује задатке у виду ребуса, сличица за сецкање и лепљење и др. Овакав начин приближавања лекције деци у овим уџбеницима је за- ступљенији него што је то у другим уџбеницима. У сваком случају, сви уџбеници су класичног уџбеничког типа, са понеким покушајем привлачења пажње у виду лепих илустрација или интересантних за- датака. Уџбеници за први и други разред основне школе, издавача Атос, изашли су чак седам година пре уџбеника за трећи и четврти разред, те је највероватније због тога идеја била да се током прва два разреда изучавања овог предмета обухвати што већи број тема, те су тако они остали доста шаренолики у тематском погледу. То донекле може представљати проблем за савладавање и разумевање градива. Као и за друге предмете, става смо да велики број издавачких кућа који собом повлачи и расплутост у методолошком смислу, није нај- бољи пут у погрешан пут у конструисању једног систематичнијег и прилагођенијег уџбеника.

Иако су уџбеници написани, рецензирани и стручно вођени и од стране етнолога и антрополога, поред педагога, приметна је некое- гзистенција у темама у оквиру једног уџбеника, па и у програмима самог предмета, што доводи децу до презасићености информацијама. Према нашим сазнањима овај предмет није изазивао превелико инте- ресовање ни код учитеља (учитељи бирају који ће од понуђених пред- мета предавати), ни код деце која су га похађала. Испитаници, роди- тељи који имају децу старијег узраста, а која су похађала овај предмет, углавном немају позитивно мишљење о њему:

Проблем са предметом је што је предмет изборни, не улази у про- сек, а оцењивао се, уместо да су давале описно оцене као за верску. Мо- рали су да бубају „нове стране“ речи напамет и наравно да није било интересовања. Ја сам онда претраживала Јутјуб и слике како би видео како се нешто радило и како је изгледало и олакшала разумевање свих тих ствари и речи (CP7).

Идентичан проблем видели су и учитељи са којима смо разгова- рали, а посебно су истакли немогућност практичног извођења наста- ве, што због неорганизованости руководства школа које је надлежно

за сарадњу међу институцијама, те дозволе за излазак деце ван школе, што због објективне спречености избијањем пандемије ковида, након чега је предмет и укинут. Учитељи су се трудили да различитим методичким начинима, као што је то нпр. конструисање методичких помагала, деци оплемене наставу, али се испоставило да то ипак није било довољно да им се приближе овакав наставни програм и тематика.

Насупрот претходно описаном учењу, једноличном и деци углавном неинтересантном, стоји једна добра пракса учења о традиционалној српској култури, у овом случају кроз уџбеник о српском језику за децу ван граница Србије, којима је српски језик страни. Уџбеник „Српски – језик мога завичаја“ из три дела, тј. нивоа за учење српског језика – „Кад си срећан!“, „О, радосне вести!“ и „Подигни глас!“ јесте полифункционално наставно средство, интерактивни, електронски уџбеник, којем се приступа путем рачунара, а који је осмислила проф. др Марина Јањић. Ови уџбеници су пуштени у коришћење 2020. године у издању Академске српске асоцијације из Ниша, на чијем сајту су и доступни за куповину.¹¹ Оцена стручњака јесте да је „реч о правом примеру полифункционалних електронских интерактивних уџбеника који испуњавају све захтеве квалитетног уџбеника у XXI веку“ (Novaković 2021, 98), што посебно доприноси додатној мотивацији за учење и чиме се постиже „потпуна интеракција између уџбеника (наставника) и ученика. Са овим електронским интерактивним уџбеницима који ’певају, свирају, глуме...’ ученици постају живи и интезивно активни чинилац наставе, чак и на удаљености од више хиљада километара“ (Novaković 2020, 826). Поред језика, полифункционалност уџбеника доприноси и учењу о српској традиционалној култури, историји, али и савременој култури у Србији, те тако „културна историја и савремена стварност у снажном међусобном устројству чине оквир за учење језика: са једне стране, културни миље делује мотивационо на учење завичајног језика, а са друге стране, напредовање у језику омогућава боље упознавање живота у Србији“ (Novaković 2020, 823). Дакле, иако је реч о научној дисциплини Методика српског као страног језика, развој ове дисциплине довео је до методичких истраживачких решења прилагођених новим генерацијама, у којима се сем језика србисти „баве граматичким и лингвокултуролошким, методичким и дидактичким питањима наставе српског као страног језика“ (Novaković 2021, 87).

¹¹ Више видети: ASA, Akademska srpska asocijacija 2017.

Из овог примера може се закључити да су електронски интерактивни уџбеници, посебно они намењени за учење на рачунарима, а мало мање они за учење преко мобилног телефона, привлачнији млађим генерацијама, дају им потпунији и ближи однос са градивом и самим тим „представљају тековину XXI века до чије експанзије долази са развојем персоналних рачунара и мобилних телефона“ (Novaković 2021, 96).

Што се тиче наставних и ваннаставних активности које су у вези са народном традицијом, рађена су педагошка и методичка истраживања која потврђују да би и учитељи и родитељи били заинтересовани за сарадњу и радионице „које би биле ефектне и по питању јачања сарадње школе и породице, али би допринеле и развијању родитељских педагошких компетенција“ (Mesaroš Živkov & Markov 2020, 67), што уосталом потврђује и наше истраживање. Такође, ова истраживања, као и наше, доносе закључке да се народна традиција у школи највише изучава кроз предмет Музичко васпитање, тј. кроз народно музичко стваралаштво што „подразумева упознавање целокупног народног живота: околности у којима се музицирало у народу, народних обичаја, митологије, религије, историјско-друштвених односа, географских одлика одређеног подручја“ (Mesaroš Živkov & Markov 2020, 66). Овде треба истаћи и једну лепу иницијативу учитељице Биљане Пекић, која је направила свој блог посвећен предмету Народна традиција, како би „помогла колегама који предају овај предмет“, након што је из дугогодишњег искуства увидела „да деца веома мало знају о даљој прошлости свог краја, обичајима, занатима, веровањима, називима старих предмета и одеће, делова народне ношње, превозним средствима која су се некада користила, лековитим биљкама и биљкама којима је народ придавао магијске особине“, а такође „да ни родитељи не могу да им објасне појмове које не знају“ (Pečić 2011b). Наравно, ауторка блога овој теми је приступила из угла педагога, што не умањује значај постојања и идеје овог блога и теме којом се бави, али би у оваквим стварима, као и код израде уџбеника требало да постоји етнолошко-антрополошка рецензија.

Наши закључци у вези са спровођењем предмета Народна традиција указују на то да би више пажње у нижим разредима требало посветити народној традицији и њеном изучавању кроз друге наставне предмете, али тако да градиво буде повезано и интересантно, најбоље

интерактивно, па можда и допуњено ваннаставним активностима у сарадњи са родитељима и другим установама. Неки од предлога за занимљивије спровођење програма предмета Народна традиција, поред разговора са старијим члановима фамилије, те препричавања прича и описа начина прослављања празника, могу бити и задатак доношења „слика старих кућа, старих алата и оруђа, старог посуђа“, већ поменуто организовање радионица са родитељима где би се могло изводити „мешење хлеба, везење гоблена, плетење“, као и организовање „посета неком етно музеју, уколико га имате у близини. Оснивање фолклорне секције у школи је такође један од начина како да ученицима приближите наше културне вредности, а такође и културу других крајева“ (Blogspot 2014).

3. Доступност народне традиције кроз медије за децу

Како се данас у медијима народна традиција представља на различите начине, веома често изобличена, трансформисана и преобликована, па и уклопљена у шунд модерног доба, тако је све теже наћи начин да се она „очисти“ и тако прочишћена представи деци. Један од поузданијих начина представљања те „пречишћене“ традиције, јесу књиге за децу аутора етнолога, антрополога, педагога, музичких педагога, просветних саветника, писаца, журналиста, археолога и др.

Иако након деведесетих година XX века почиње ревитализација традиције, тек од краја друге деценије XXI века, са оснивањем бројних издавачких кућа (Креативни центар, Пчелица, Вулканчић, Лагуна и др.) које имају своја одељења за децу, примећује се пораст њиховог интересовања за штампање различитих публикација са садржајем елемената народне традиције, па ће се у раду дати кратак осврт на теме којима се бави ова литература.

Пре свега уочава се велики број књига са темом Србија, у којима се обрађују историја и култура (махом знаменитости и знамените личности), а тек понегде се дотакне и понеки елемент традиционалне културе као што су ношња и празници (Божић, Ускрс и Св. Сава). Такве књиге су: „Учим и играм се. Србија“¹² (издавач Вулканчић), гру-

¹² О садржају ових књига сведоче описи њихових издавача који се налазе на сајтовима издавачких кућа. Тако се нпр. за књигу „Учим и играм се. Србија“ наводи следеће: „Која је најдужа река у Србији? А која најкраћа? Како изгледа грб

па аутора; „Учим и играм се. Упознајмо Србију. Квиз“¹³ (издавач Вулканчић), група аутора и др.

У другу групу сврставамо књиге које се конкретно тичу обрађивања тема из народне традиције и фолклора, махом српских. Тако данас постоје бројне сликовнице, бојанке и дечје књиге мањег обима са задацима или без њих (лабиринт, обући папирну лутку, залепити на лепницу на предвиђено место и др.): комплет „Народна традиција“ од четири књиге под називом: „Народни обичаји“, „Стари занати“, „Градитељство“, „Народно стваралаштво“ (издавач Пчелица), ауторки Иване Станковић и Стајке Рајић; „Речник српских митолошких бића (приче и легенде)“ (издавач Лагуна), ауторке Тамаре Лујак; „Шаре за маштање. Бојанка инспирисана народним ткањем“ (издавач Креативни центар), ауторке Мирјане Живковић; креативна бојанка „Све боје Србије“ (издавач Лагуна), група аутора, илустровао Роман Пољак; „Није тешко научити... вез“¹⁴ (издавач Креативни центар), аутора Милице Јовановић-Марковић и Јована Марковића Каменог; „Средњовековно село“¹⁵ (издавач Креативни центар), ауторке Весне Бикић и др.

У трећу групу спада допунска литература за васпитаче и учитеље,

Србије? Са којим државама се граничи наша земља? Сазнај све важне информације и занимљивости о Србији у само једној књизи! А све то кроз необичне и креативне задатке: ребусе, укрштене речи, квизове, бојење, цртање и многе друге“ (Vulkan izdavaštvo 2022b).

¹³ Опис књиге „Учим и играм се – Упознајмо Србију. Квиз“, на сајту издавача сведочи о томе да она представља опште упознавање са српском културом и традицијом у најширем смислу: „Уз едукативне карте, квиз Учим и играм се – Упознајмо Србију дете ће на забаван и једноставан начин, кроз игру, упознати Србију кроз основне географске и историјске податке, народну традицију, знамените личности, места и споменике. (...) Ту су и питања из књижевности као и општа питања о Србији каква је данас“ (Vulkan izdavaštvo 2022a).

¹⁴ Једна од ретких књига које представљају практични и јасно примењиви сегмент народне традиције, јесте прва књига из едиције *Није тешко научити*, која описује вештину везења. „Уводни део доноси историјски развој, а практични део нуди упутства која су веома прегледна, уз илустрације у комбинацији фотографија и цртежа. Поред основних и компликованијих бодова, ту су и савети о употреби доброг светла, правилном положају тела и још много тога“ (Kreativni centar 2002).

¹⁵ У едицији *Овако се живело* Креативног центра, налази се и књига „Средњовековно село“, помоћу које се деца и млади могу упутити у основе свакодневног живота у средњовековном селу на територији данашње Србије. Из ове књиге може се сазнати „зашто је живот на селу био тежак, како је изгледало просечно домаћинство, како је обрађивана земља, о намирницама, јелима и лековитим травама, о играма и забавама, страховима и празноверицама, шта значе неке старе српске речи“ (Kreativni centar 2007).

у вези са ваннаставним активностима, а коју могу користити и деца и родитељи: „Народне песме и игре за децу, родитеље, васпитаче и учитеље“¹⁶ (издавач Креативни центар), ауторке Наде Јабланов;¹⁷ „Заиграјмо весело: народне игре с певањем“¹⁸ (издавач Креативни центар), ауторке Наде Јабланов и др.

У четврту групу убрајамо књиге са хришћанском, православном тематиком, у којима је она обрађена и донекле са ослањањем на елементе народне традиције: „Празници: темељи хришћанског живота“ (издавач Пчелица), ауторке Зоране Ћетеновић; из едиције *Дечја радионица* – „Васкрс. Цртање, бојење, лепљење, мозгање“ (издавач Пчелица), аутора Маје Кораксић и Горана Марковића и др.

Оно што је важно за родитеље јесте и доступност ових издања у различитим књижарама, али и њихова цена, која се креће од 212 динара до 1.600 за комплет од четири књиге, сем две књиге намењене васпитачима, чија цена се креће и до 2.000 динара, док се често могу наћи и на снижењима, те се може сматрати да не представљају велики издатак за родитеље и погодне су и за поклон.

Поред тренда ретрадиционализације у смислу издаваштва за децу, видан је и тренд ретрадиционализације и освешћивања националних питања и у новијој државној културној и образовној политици, посебно у последњих петнаестак година. Тако смо дошли и до издања Службеног гласника и Института за јавну политику, у облику бојанке са краћим објашњењима појмова, за први разред предмета Свет око нас – „Наша Србија: Неговање српске културе и традиције“ – коју је општина Палилула (Београд), делила ђацима првацима за добродошлицу у ОШ „Ослободиоци Београда“, 2021. године.

Поред штампаних медија, деца се могу упознати и са елементима традиције и кроз едукативне телевизијске дечје програме, филмо-

¹⁶ „Ова збирка народних песама с нотним записима намењена деци, родитељима, васпитачима и учитељима настала је у жељи да се најмлађима пренесе право богатство изворне музичке баштине“ (Kreativni centar 2005). Одабир песама је урађен према дечјим гласовним могућностима, а уз књигу се добија и CD који је намењен васпитачима и учитељима, као помоћно дидактичко средство.

¹⁷ Ова књига је 2005. године проглашена за најбољу дечју књигу на Београдском сајму књига (више видети у: Issuu 2010).

¹⁸ Слична претходно описаној књизи, уз исту намену, ова књига додатно је обогаћена DVD издањем помоћу кога се лакше могу савладати кораци народних игара прилагођени најмлађим узрастима. „DVD садржи и основне напомене о колу, правилном држању у колу, као и приказе игара које изводе дечји ансамбли“ (Kreativni centar 2009).

ве и цртане филмове за децу и др., али је приметан све већи утицај иностране, тзв. западне културе кроз исте садржаје. Неки родитељи су посебно истакли све већу инкорпорацију садржаја са темом Ноћи вештица која се деци представља на интересантан, примамљив начин, што веома лако може довести до занемаривања домаће традиције.

Дакле, велики је број различитих издања за децу, углавном штампаних медија, у виду књига, бојанки, питалица, мапа и др. који су данас доступни родитељима и деци, али и васпитачима и учитељима.

Закључне напомене

С обзиром на то да су се тежње деце, њихове потребе и размишљања у великој мери променили у последње две деценије, и да се и даље мењају, убрзавају и проширују, у методичком смислу морају се мењати начини приступања наставним јединицама и преношење знања. У том смислу би учитељи могли комбиновати различите уџбенике и допуњавати недостатке,¹⁹ преферирати практичну наставу у смислу задавања групних задатака за припрему и извођење одређеног обичаја у виду каквог скеча, затим веће инкорпорације елемената традиционалне културе у остале наставне предмете и напослетку, стручног сачињавања интерактивног, електронског уџбеника за предмет Народна традиција и приручника за учитеље. Као примери добре праксе могу послужити за сада само спорадични излети учитеља и наставника, међу којима је припрема и приказивање краћег сценског приказа прославе славе, који је припремљен са ученицима првог разреда, затим припремање мале представе на којој су ученици шестог разреда на часу српског језика приказали своје знање из обредних песама,²⁰ као и задатак дат ученицима четвртог разреда да истраже порекло свог имена,²¹ и др. Такође, добра пракса би била и организовање различитих радионица, трибина, екскурзија и остало, што се у појединим школама организује, али у појединачним случајевима. Може се рећи да најважнији фактор у представљању и приближавању народне традиције деци чини сарадња родитеља и учитеља, с тим што подједнак значај има и укључивање свих школских тела у

¹⁹ Више о томе в. Новаковић 2021.

²⁰ Више о томе в. ОШ „Skadarlija“ 2019.

²¹ Више о томе в. ОШ „Boško Palkovljević Pinki“ Stara Pazova 2020.

имплементацију различитих активности у вези са народном традицијом у школски план и програм.²²

У вези са начином приближавања народне традиције деци, јесу и констатације настале након научних истраживања у контакту са учитељима, о томе да је за децу најпривлачнији начин да се упуте у народну традицију преко музичке културе, што подразумева изучавање народних песама и игара. Ипак, имајући у виду модерне технологије и медије које деца свакодневно користе и преко којих добијају бројне информације, њихов музички и сваки други укус развија се веома често у сасвим другом правцу. Ово нам потврђује и чињеница да деца пре него што крену у школу или вртић, скоро уопште нису упозната са народном музичком традицијом. То нас наводи на размишљање о томе како ће деца усвојити и заинтересовати се за теме које се тичу обичаја или заната, које њиховом узрасту сасвим сигурно нису толико пријемчиве као што је то музика.²³ Значај традиционалних игара јесте и у томе да „ће нас оне подсетити да смо пре свега људска бића која имају емоције. Која се смеју и упућују социјалне осмехе присутним, а не виртуелним пријатељима“ (Mesaroš Živkov & Markov 2020, 68).

Када су у питању уџбеници, као неретко једини (са изузецима) начин образовања деце у школи, треба имати у виду њихову бројност и разноврсност како према издавачима, тако и по темама и начину обраде тих тема. Дакле, „иако је много објављених уџбеника, међу њима нема оних који би се могли назвати полифункционалним, што практично значи да би требало тежити њиховом унапређењу и публиковању нових (савременијих)“ (Novaković 2021, 103).

Велики избор и шареноликост писаних медија за децу, с једне стране представља добар одговор на жељу и потребу да се деца упуте у тајне народне традиције и на тај начин им се приближи и заволе је, док с друге стране, треба бити опрезан у одабиру и представљању онога што народна традиција јесте, тј. не би је требало представљати као статичан појам, јер би то децу могло удаљити и одбити, већ као нешто што се развија и данас. Такође, треба бити опрезан у одабиру тема и начина на који се оне презентују новим генерацијама. Наиме, сасвим сигурно прихватљивије су књиге у којима постоје питалице, задаци, налепнице од оних у којима је тема представљена искључиво текстуално.

²² Више о идејама в. Mesaroš Živkov & Markov 2020.

²³ Више о закључцима истраживања учитељског мишљења в. Sudzilovski, Čalić & Ivanović 2012.

Представљање пута којим се млађе генерације упућују у народну традицију и њене појединачне елементе, наводи нас на закључак о томе да је данас идеја о потреби знања о традицији код одраслих све већа, а код деце изузетно мала. Из тога произилази и потреба за нашим, родитељским, васпитачким, учитељским, педагошким и научним залагањем да се оформе добро промишљене и практичне методе уз помоћ којих би нове генерације, технолошки у потпуности описмењене, могле да усвоје и заволе народну традицију.

Литература

- Bogdanović, Bojana. 2022. "Children's Perception of the Visual Identity of Belgrade". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 70 (2): 103-127.
- Krel, Aleksandar. 2017. „Detinjstvo“. U: *Mali leksikon srpske kulture, Etnologija i antropologija, 70 izabranih pojmova*, ur. Ljiljana Gavrilović, 46-53. Beograd: Službeni glasnik i Etnografski institut SANU.
- Lukić-Krstanović, Miroslava. 2006. „Politika trubaštva – folklor u prostoru nacionalne moći“. U: *Svakodnevna kultura u postsocijalističkom periodu u Srbiji i Bugarskoj. Balkanska transformacija i evropska integracija*. Zbornik Etnografskog instituta SANU 22, ur. Dragana Radojičić, 187-205. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Lukić-Krstanović, Miroslava. 2017. „Tradicija“. U: *Mali leksikon srpske kulture, Etnologija i antropologija, 70 izabranih pojmova*, ur. Ljiljana Gavrilović, 406-410. Beograd: Službeni glasnik i Etnografski institut SANU.
- Marjanović, Vesna, Zagorka Markov, Angela Mesaroš-Živkov & Tamara Grujić. 2019. *Tradicionalno narodno stvaralaštvo u edukaciji i socijalizaciji dece predškolskog i nižeg školskog uzrasta i dece marginalnih grupa u Vojvodini*. Kikinda: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi.
- Mesaroš Živkov, Angela & Zagorka Markov. 2020. „Opažanja roditelja i učitelja o zastupljenosti sadržaja narodne tradicije u školskim aktivnostima učenika mlađeg školskog uzrasta“. *Pedagoška stvarnost: časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja* 66 (1): 59-71.

- Mesaroš Živkov, Angela & Srbislava Pavlov. 2018. „Uticaj tradicionalnih dečjih pokretnih igara sa pevanjem na motorički razvoj predškolske dece“. *Inovacije u nastavi* 31 (2): 08–118.
- Novaković, Aleksandar. 2020. „Udžbenik koji pomera granice nastave srpskog jezika – Prvi multimedijalni udžbenički komplet namenjen učenju srpskog jezika u dijaspori – (Marina Janjić, Srpski – jezik moga zavičaja, Akademska srpska asocijacija, Niš, 2020)“. *Philologia mediana* 12 (12): 821–826.
- Novaković, Aleksandar. 2021. „Metodika nastave srpskog kao stranog jezika na početku XXI veka“. *Prilozi X* (1): 85–110.
- Pavlović, Biljana & Dragana Cicović-Sarajlić. 2013. „Obrada narodnog muzičkog stvaralaštva u mlađim razredima osnovne škole po modelu integrativne nastave“. *Zbornik radova učiteljskog fakulteta Užice* 16 (15): 275–290.
- Suzdilovski, Danijela, Maja Ćalić & Marija Ivanović. 2012. „Muzika i narodna tradicija u nastavnim predmetima u mlađim razredima osnovne škole“. *Zbornik radova* 15 (14): 255–266.
- Ćalić, Maja. 2011. „Narodna tradicija u nastavnim sadržajima mlađih razreda osnovne škole“. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta Užice* 13: 245–256.

Извори

- ASA, Akademska srpska asocijacija. 2017. „Knjige i stripovi“. Књиге и стрипови Архиве | ASA (asasocijacija.com) (pristupljeno 26. jula 2022).
- Blogspot. 2014. „Izborni predmet Narodna tradicija, Citat i definicija“. Izborni predmet Narodna tradicija (narodnai.blogspot.com) (postavljeno 17. maja 2014, pristupljeno 18. maja 2022).
- Eduka prijatelj škole. 2022. „Udžbenici za osnovnu školu“. Удбеници за основну школу – Едука (edukadoo.rs) (pristupljeno 29. jula 2022)
- Issuu. 2010. „20 godina – autori i prevodioci“. 20 godina - autori i prevodioci by Kreativni centar - Issuu (pristupljeno 5. jula 2022).
- Kreativni centar. 2002. „Nije teško naučiti... Vez“. Без - knjiga | Kreativni centar (pristupljeno 12. avgusta 2022).
- Kreativni centar. 2005. „Narodne pesme i igre“. Народне песме и игре -

- knjiga | Kreativni centar (pristupljeno 12. avgusta 2022).
- Kreativni centar. 2007. „Srednjovekovno selo. <https://kreativnicentar.rs/knjiga.php?code=C158> (pristupljeno 12. avgusta 2022).
- Kreativni centar. 2009. „Zaigramo veselo“. Заиграјмо весело! - knjiga | Kreativni centar (pristupljeno 12. avgusta 2022).
- OŠ „Skadarlija“. 2019. „Naši šestaci čuvaju tradiciju“. <https://osskadarlija.edu.rs/%d0%bd%d0%b0%d1%88%d0%b8-%d1%88%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%86%d0%b8-%d1%87%d1%83%d0%b2%d0%b0%d1%98%d1%83-%d1%82%d1%80%d0%b0%d0%b4%d0%b8%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%83/> (postavljeno 16. oktobra 2019, pristupljeno 24. jula 2022).
- OŠ „Boško Palkovljević Pinki“ Stara Pazova. 2020. „Primer dobre prakse - narodna tradicija“. Пример добре праксе - народна традиција (ospinki.edu.rs) (postavljeno 22. septembra 2020, pristupljeno 24. jula 2022).
- Pčelica sa knjigom od rođenja. 2021. Pčelica | Knjige za lepše detinjstvo (pcelica.rs) (pristupljeno 29. jula 2022).
- Pekić, Biljana. 2011a. „Cilj i zadatak nastavnog predmeta Narodna tradicija“. Bl+og Biljane Pekić. <https://narodnatradicija.wordpress.com/2011/11/12/cilj-i-zadatak-nastavnog-predmeta-narodna-tradicija/> (postavljeno 12. novembra 2011, pristupljeno 18. maja 2022).
- Pekić, Biljana. 2011b. „Zašto tradicija“. Blog Biljane Pekić. <https://narodnatradicija.wordpress.com/zasto-tradicija/> (postavljeno 12. novembra 2011, pristupljeno 31. jula 2022).
- Pravilnik o nastavnom planu za prvi, drugi, treći i četvrti razred i nastavnom programu za treći razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.* 2005. Beograd: Prosvetni glasnik RS.
- Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja, br. 62/03, 64/03, 58/04 i 62/04.* 2005. Beograd: Službeni glasnik RS.
- Vulkan izdavaštvo. 2022a. „Upoznajmo Srbiju. Kviz“. UPOZNAJMO SRBIJU KVIZ - grupa autora | Vulkan izdavaštvo (pristupljeno 12. avgusta 2022).
- Vulkan izdavaštvo. 2022b. „Učim i igram se. Srbija“. <https://www.vulkani.rs/decje-knjige/2796-ucim-i-igram-se-srbija> (pristupljeno 12. avgusta 2022).

Индекс аутора

- Аксић, Нина,**
Етнографски институт САНУ (Србија) – nina.aksic@ei.sanu.ac.rs 257
- Банић Грубишић, Ана,**
Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за етнологију
и антропологију (Србија) – agrubisi@f.bg.ac.rs 99
- Благојевић, Гордана,**
Етнографски институт САНУ (Србија) – gblagojevic@hotmail.com 185
- Богдановић, Бојана,**
Етнографски институт САНУ (Србија) – bojana.bogdanovic@ei.sanu.ac.rs 19
- Вујачић, Лидија,**
Филозофски факултет Универзитета Црне Горе,
Подгорица-Никшић (Црна Гора) – lidijav@t-com.me 223
- Жакула, Соња,**
Етнографски институт САНУ (Србија) – sonyazzz@gmail.com 121
- Игњатовић, Сузана,**
Институт друштвених наука (Србија) – signjatovic@idn.org.rs 237
- Какампура, Реа,**
Национални и Каподистријин универзитет у Атени (Грчка) –
rkakamp@primeduo.uoa.gr 71
- Нунанаки, Афродита-Лидија,**
Национални Каподитрији универзитет у Атени (Грчка) –
aphrodite.nounanaki@yahoo.gr 71
- Подјед, Дан,**
Истраживачки центар Словеначке академије
наука и уметности (Словенија) – dan.podjed@zrc-sazu.si 31

Поткоњак, Сања,	
Одсјек за етнологију и културну антропологију, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу (Хрватска) spotkonjak@ffzg.hr	51
Радивојевић, Соња,	
Етнографски институт САНУ (Србија) sonja.radivojevic@ei.sanu.ac.rs	159
Тодорић Милићевић, Теодора,	
Универзитет у Београду, Филолошки факултет (Србија) – teodora.todoric.milicevic@gmail.com	143
Ђуковић, Јелена,	
Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за етнологију и антропологију (Србија) – jelena.cukovic@yahoo.com	203

Index of Authors

- Aksić, Nina,**
Institute of Ethnography SASA (Serbia) – nina.aksic@ei.sanu.ac.rs 257
- Banić Grubišić, Ana,**
Department of Ethnology and Anthropology,
Faculty of Philosophy University of Belgrade (Serbia) – agrubisi@f.bg.ac.rs 99
- Blagojević, Gordana,**
Institute of Ethnography SASA (Serbia) – gblagojevic@hotmail.com185
- Bogdanović, Bojana,**
Institute of Ethnography SASA (Serbia) – bojana.bogdanovic@ei.sanu.ac.rs ... 19
- Ćuković, Jelena,**
Department for ethnology and anthropology,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade (Serbia) –
jelena.cukovic@yahoo.com 203
- Ignjatović, Suzana,**
Institute of Social Sciences (Serbia) – signjatovic@idn.org.rs 237
- Kakampoura, Rea,**
Pedagogical Department of Primary Education,
National and Kapodistrian University of Athens (Greece) –
rkakamp@primedu.uoa.gr 71
- Nounanaki, Aphrodite-Lidia,**
Pedagogical Department of Primary Education,
National and Kapodistrian University of Athens (Greece) –
aphrodite.nounanaki@yahoo.gr 71
- Podjed, Dan,**
Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences
and Arts (Slovenia) – dan.podjed@zrc-sazu.si 31

Potkonjak, Sanja, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb (Croatia) – spotkonjak@ffzg.hr	51
Radivojević, Sonja, Institute of Ethnography SASA (Serbia) – sonja.radivojevic@ei.sanu.ac.rs	159
Todorić Milićević, Teodora, University of Belgrade, Faculty of Philology (Serbia) – teodora.todoric.milicevic@gmail.com	143
Vujačić, Lidija, Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Podgorica-Nikšić (Montenegro) – lidijav@t-com.me	223
Žakula, Sonja, Institute of Ethnography SASA (Serbia) – sonyazzz@gmail.com	121

**ХОРИЗОНТИ БУДУЋНОСТИ:
АНТРОПОЛОШКИ И ДРУГИ НАУЧНИ ПРИСТУПИ
ЗБОРНИК РАДОВА**

*Дизајн корица и припрема за штампу
Александар Павловић*

*Штампа
САЈНОС, Нови Сад*

*Тираж
300*

**ISBN
978-86-7587-120-0**

**HORIZONS OF THE FUTURE:
ANTHROPOLOGICAL AND OTHER SCIENTIFIC APPROACHES**
Collection of papers

Cover design & Prepress
Aleksandar Pavlović

Print:
SAJNOS, Novi Sad

Circulation:
300

ISBN
978-86-7587-120-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7: 121(082) 316.776:004.946]:39(082) 502:572(082)

ХОРИЗОНТИ БУДУЋНОСТИ : антрополошки и други научни приступи / уредници Бојана Богдановић Кристијан Обшуст ; [превод на енглески Емина Јеремић Мићовић, аутори] = Horizons of the future : anthropological and other scientific approaches / editors Bojana Bogdanović, Kristijan Obšust ; [translation into English Emina Jeremić Mićović, authors]. - Нови Сад : Архив Војводине ; Београд : Етнографски институт САНУ, 2023 (Нови Сад : Сајнос). - 284 стр. : илустр. ; 24 cm

Радови на срп., хрв. или енгл. језику. -Текст ћир. и лат. - Тираж 300. - Реч уредника: стр. 11-13. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Регистар.

ISBN 978-86-7587-120-0 (ЕИСАНУ)

1. Богдановић, Бојана, 1980- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Обшуст, Кристијан, 1986- [уредник] [аутор додатног текста] а) Антропологија -- Зборници б) Дигитална култура -- Зборници в) Животна средина -- Заштита -- Антрополошки аспект -- Зборници

COBISS.SR-ID 127697673

